

NEOLİBERALİZM, KİMLİK SİYASETİ VE SİYASİ PARTİLER

NEOLIBERALISM, IDENTITY POLITICS AND POLITICAL PARTIES

Kadriye OKUDAN DERNEK¹

ÖZET

Bu çalışmada, siyasi partilerin kimlik temelli bir dönüşüm yaşadığı varsayımından hareket ederek yaşanan dönüşümün nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla neoliberalizmin siyaset alanını dönüştürmesi ve postmodern söylemin egemenliği ile birlikte sınıf politikalarının etkisini yitirerek, kimlik ve farklılık üzerine yükselen politikaların geçerlilik kazandığı görüşleri bağlamında siyasi partilerde yaşanan dönüşüm ele alınmıştır. Neoliberalizmin, ekonomi-siyaset ayrımını derinleştirilmesi ve ekonomik ve sosyal hakları da içeren vatandaşlık anlayışından uzaklaşarak bireysel ve kültürel haklara yapılan vurgunun baskın olduğu vatandaşlık ve demokrasi anlayışını egemen kılması kimlik politikalarının önemini arttırmaktadır. Diğer yandan sınıfsal kimliğinin önemini azalması ve postmodernizmin anti-özcü yaklaşımının etkisiyle kimlik ve farklılık politikalarının başat olduğu yeni siyaset tarzı, siyasi partileri kimlik politikaları konularında siyaset yapmaları sonucunu doğurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Neoliberalizm, siyasi partiler, kimlik politikaları, postmodernizm, vatandaşlık*

ABSTRACT

In this article it was tried to set forth of the reasons of transformation occurred today by basing on the presumption of identity-based transformation occurred in political parties. For this purpose, the currently experienced transformations in the political parties is discussed here in with regard to transformation of political arena by the neoliberalism and with regard to policies gaining much more acknowledgement that are rising on identities and differences due to dominant effects of postmodern rhetoric along with gradual power loss of class-based politics. As a matter of fact, neoliberalism deepens the distinction between the economy and politics and as a result the citizenship understanding including both the economic and social rights is alienated. Therefore, a citizenship understanding in which the emphasis on personal and cultural rights is more dominant and this leads the dominance of a democracy understanding while enhancing the importance of identity-based politics. On the other hand, by virtue of diminishing

¹ Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

importance of class-based identity and with the effects of anti-essentialist approach born from postmodernism; this results in for the political parties to make a new style of politics in which the politics on the identities and differences are dominant.

Key Words: Neoliberalism, political parties, identity politics, postmodernism, citizenship

GİRİŞ

Çağdaş demokratik rejimlerin “vazgeçilmez” kurumlarının başında sayılan siyasal partilerin tarihini çok eskiler götürmek mümkündür. Amacı, siyasal gücü elde etmek, denetlemek ya da yönlendirmek olan örgütlü hareketlerin tarihi siyasetin tarihi kadar eskidir. Devlet ile yurttaşlar arasındaki bağlantıyı sağlayarak demokrasilerde temsil işlevini gören en önemli kurumlardan biri olarak siyasi partiler halen demokrasinin işleyişinde temel aktör olarak görülmeye devam etmektedirler. Devletin temel organları olan yasama ve yürütme organları siyasi partiler aracılığı ile oluşturulan temsil mekanizması yoluyla belirlenmektedir. Bu anlamda siyasi partiler vazgeçilmez kurumlar olarak kalmaya devam etmektedirler. Ancak bu vazgeçilmezliğin ötesinde, çoğu demokratik sistemde kitlelerin nezdinde siyasal partilere duyulan hoşnutsuzluk ve güvensizlik çok belirgin bir hal almıştır. Bugün için siyasi partilerin gücü dünyanın hemen her yerinde zayıflama eğilimindedir. Parti özdeşliği zayıflamaktadır. Partilerin meşruiyeti problemlili bir hal almaktadır. Eski tip parti yöneticilerinin yerini “profesyoneller” almaya başlamıştır. Seçimlere katılım eskisine oranla düşmektedir. Sivil toplum örgütleri siyasal partilerin bir anlamda yeni rakipleri olarak ortaya çıkmışlardır (LaPalombara, 2007:149). Yaşanan bu süreçte siyasi partileri etkileyen en önemli hususlar artık kitleleri yönlendirmek, “halk iradesini seslendirmek” ve siyasa oluşturmak/siyasal gündemi belirlemek gibi işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirememeleri olmuştur. Temsili demokrasinin krizinin damgasını vurduğu ve neoliberal politikaların hegemonik etkisinin her geçen gün arttığı günümüz siyaset alanında yaşanan dönüşüm, siyasi partilerin özellikle siyaset yapma alanlarının kısıtlanması ve siyaset konularının dönüşmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu çalışmada geleneksel anlamda sağ ve sol partiler arasındaki ayrımların ortadan kalktığı; etnik, dinsel ve milli kimliklere dayanan politikalar üretmek, kimlik temelli bir dönüşüm yaşadığı varsayımından hareket ederek siyasi partilerde yaşanan değişim ele alınacaktır. Bu bağlamda siyasi partilerde yaşanan dönüşümün nedenleri olarak neoliberalizmin ekonomi-siyaset ayrımını derinleştirilmesi ve vatandaşlık kavramını dönüştürmesi çerçevesinde medeni haklara yapılan vurgunun ön plana çıkması ve sınıf politikalarının etkisini yitirerek kimlik ve farklılık üzerine yükselen politikaların geçerlilik kazandığı görüşü incelenmiştir.

1. NEOLİBERAL SİYASETİN SİYASİ PARTİLERE ETKİSİ

Neoliberalizmin siyaset alanında yarattığı dönüşüm, siyasi partilerin politika üretebilecekleri konuları kısıtlamıştır. Bu anlamda neoliberalizmin ekonomi ve siyaset ayrımını derinleştirilmesi sonucunda partilerin ekonomi konularında politika yapma imkanları kısıtlanırken, sosyal adalet fikrinden ve buna ilişkin olarak sosyal ve ekonomik haklardan uzaklaşılmasıyla beraber, medeni ve kültürel hakların ön plana çıkması, siyasi partileri kimlik ve farklılık politikalarına yöneltmektedir.

1.1. Neoliberalizmin Ekonomi Siyaset Ayrımını Derinleştirilmesi

Kapitalizmin en önemli özelliklerinden biri olan ekonomi ve siyaseti birbirinden ayırması, neoliberal dönemde daha da keskinleşerek devam etmektedir. Ekonomi ve siyasetin kapitalist toplumda birbirinden ayrılmış olması, artı değere el koymayı doğrudan baskı ve zor kullanmaya gerek kalmaksızın ekonomik alanda gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda artı değere el koyma özgür üreticiler arası sözleşme ilişkilerine dayanır (Wood, 2003: 43-44). Kapitalist sistemin bu özelliği, bireysel hak ve özgürlüklerin tanınmasını ve siyasal iktidarın yasalarla sınırlandırılmasını yani liberal demokrasiyi mümkün kılmıştır. Aynı zamanda parlamento aracılığıyla hayata geçirilen çoğulluk ilkesi ile birlikte toplumdaki farklı çıkarların siyasi partiler aracılığıyla temsil edildiği ve etkili olabildiği düşüncesiyle temsili siyaset kitlelerin rızasını kazanmak konusunda etkili olmuştur.

Neoliberal dönemde ekonomi ve siyasetin birbirinden ayrılması derinleşerek siyasal alanın daralmasına yol açmıştır. Neoliberalizm, siyasal alan ile ekonomik alan arasındaki ayrımı çok açık tarif etmemekle birlikte, “siyasal” olana negatif bir anlam yükler. Siyasete atfedilen olumsuzlukların başında da yolsuzluk, kayırmacılık, partizanlık vb. gelmektedir. Siyasete atfettiği olumsuzluklardan yola çıkarak, siyasal rejim dışındaki tüm yönetim alanlarını, teknik ve iktisadi bir alan olarak gören neoliberalizm, ekonomi ile siyaset arasındaki ayrımı kurumsallaştırmıştır. Ekonomiyi siyasetten arındırmanın belli başlı araçları, piyasanın ihtiyaçlarını birinci hedef olarak gören, “özerk” ve “bağımsız” kurumlar; kamu yönetimine şirket yönetim tekniklerinin uygulanması (toplam kalite yönetimi, performans denetimi), rekabet mekanizmaları aracılığıyla ticaret ilkelerine aykırı mevzuatın önceden ayıklanması vb.dir (Bayramoğlu, 2005: 172-173). Yine 1990’ların başında başlayıp hızla yaygınlaşan Merkez Bankalarının özerkleşmesi süreci de para politikalarını hükümetin yetki ve sorumluluk alanından çıkarmıştır. Tüm bu gelişmelerle birlikte sağlık ve eğitim gibi refah devleti döneminde kamusal olarak sağlanan hizmetlerin metalaşması ve kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi politikaları ekonomiyi siyasetin etki alanından çıkararak seçimle işbaşına gelmiş hükümetlerin ekonomi politikalarında rollerini azaltmaktadır. Peter Burnham’ın “ekonomi yönetiminin apolitikleşmesi” olarak kavramsallaştırdığı bu süreç, temsili demokrasinin izin verdiği ölçüde

bir halk etkisinin bu alanlarda olanaksız kılınması sonucunu doğurmuştur (2009, s. 164-165). Neoliberalizmin ekonomiyi siyasetten arındırma söylemi ve bu söylem üzerinden gerçekleştirilen apolitikleştirme stratejileri siyasetin sosyal ve ekonomik alanlardan tamamen ortadan kalkması anlamına gelmeyeceği gibi, siyaset alanının yeniden tanımlanmasını gerekli kılar (Güzelsarı, 2008: 86). Bu anlamda neoliberal süreç ekonomik politikaların sosyal taraflarca müzakere edilmesini önlerken, liberal demokrasinin en önemli kurumu olan parlamentoları yetkisizleştirip siyaseti teknik bir mesele haline getirmiştir. Parlamentodaki temsil mekanizmasının en önemli aracı olan siyasi partiler de bu durumdan etkilenecek ekonomi ile doğrudan ilişkisi olmayan konularda politika yapmak zorunda kalmaktadırlar. Kimlik konusu da bu konuların başında gelmektedir.

1.1. Neoliberalizmin Vatandaşlık Anlayışını Dönüştürmesi

Neoliberal politikaların bir diğer sonucu, sosyal adalet fikrinden ve buna ilişkin olarak sosyal ve ekonomik haklardan uzaklaşılmasıyla beraber günümüz demokrasilerinde medeni, siyasi ve kültürel hakların ön plana çıkmasıdır.

1973'te Şili'de ve 1979'da İngiltere'den başlayıp tüm dünyaya yayılan neoliberal politikalar 1970'li yıllarda kapitalizmin refah devleti aşamasında girmiş olduğu krize bir çözüm olarak ortaya atılmıştır. Yine kapitalizmin 1929 yılında somut ifadesini bulan krizine bir yanıt olarak uygulamaya konmuş olan ve Keynes tarafından geliştirilen refah devleti modelinin temel özelliği serbest piyasa ekonomisinin tek başına ekonomik gelişmeyi sağlamada yeterli olmadığı ve bu nedenle devlet müdahalesinin gerekli olduğu görüşüdür. Keynes, piyasanın kendi haline bırakıldığında toplumsal kaynakların tam istihdam edileceği bir denge oluşturmadığı görüşünden hareket etmiştir. Eksik istihdam durumunda Keynes'in önerisi, devlet müdahalesi yoluyla önlemlerin alınmasıdır. Refah devleti bu amaca ulaşabilmek için, toplam talebi yönlendirici, tam istihdamı sağlayıcı, ekonomik büyüme ve istikrarı koruyucu önlemler almıştır. Diğer bir ifade ile refah devleti, serbest piyasa ekonomisinin başarısız olduğu alanlarda üretim eksikliğini gidermek, serbest piyasa sürecinin doğurduğu eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri hafifletmek istemiştir (Sallan Gül, 2006, s.147- 148).

Refah devletinin önemli bir başka boyutu toplumsal uzlaşma sağlama becerisiydi. Refah sistemini niteleyen en temel olgu, refah ilkesi çerçevesinde oluşan ve sermaye çıkarları ile başta örgütlü işçi sınıfı olmak üzere geniş bir orta sınıfın çıkarlarını devletin düzenleyici müdahalesi yoluyla eklemleyebilen güçlü bir toplumsal uzlaşma olarak belirliyordu. Bu uzlaşmanın siyasal alandaki ifadesi, sosyal demokrasinin hegemonyasıydı. Bu dönem boyunca farklı refah devleti türlerinde değişen ölçü ve biçimlerde gelişmiş olan, işçi ve işveren örgütleri ile devlet arasındaki bir üçlü uzlaşma sisteminin hakim

olduğunu söyleyebiliriz (Özkazanç, 2007, s.17). Asa Briggs refah devletini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Refah devleti, piyasa kuvvetlerinin oyununu en azından üç yönde değiştirmek amacıyla örgütlü gücün (siyaset ve idare aracılığıyla) bilinçli olarak kullanıldığı bir devlettir: Birincisi, yaptığı işin ya da sahip olduğu malın mülkün piyasa değerine bakılmaksızın bireylere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi sağlayarak, ikincisi, bireysel ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık ya da işsizlik gibi “toplumsal belirsizliklerin kapsamını daraltarak; üçüncüsü, toplumsal ya da sınıfsal konuma göre hiçbir ayırım yapmaksızın, üzerinde mutabık kalmış sosyal hizmet çeşitleriyle ilgili en iyi standartların bütün yurttaşlara sunulmasını sağlayarak” (1961: s. 288).

Altvater, Keynesyencilığın, uzlaştırmacılık görevini, devlet aracılığıyla yönlendirilen bir sınıflararası uzlaşma anlamında yorumlamaktadır. Ücretli çalışan kitlelerin II. Dünya Savaşı sırasında kapitalist sisteme verdikleri onayın nedeni devletin, kitlelerin maddesel koşullarını güvencelenendirme eğiliminde olması, yani istihdam ve reel ücretleri arttırma eğilimiydi. Savaş sonrasındaki refah dönemi sadece sermayenin uygun birikim koşullarına kavuşmasından değil, aynı zamanda sınıflar arası uzlaşmanın sağlanmış olmasından da kaynaklanıyordu. Böylece devlete de meşru bir devlet olma gerekçesini sağlıyordu (1985: 43-44).

Bu dönemin siyasal alana etkisini değerlendirdiğimizde çoğulcu demokrasi söyleminin büyük ağırlık kazandığını ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal haklardan oluşan ikinci kuşak hak ve özgürlüklerin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Böylece toplumsal vatandaşlık ve siyasal vatandaşlığı birlikte değerlendirerek pozitif özgürlük fikrinin gelişmesinin demokratikleşme sürecine önemli katkıları olduğu refah devleti döneminde siyasi partilerin öneminin arttığını ve halkın temsilini sağlamada ve onları siyaset içinde etkin olmasını sağlamada önemli bir konuma sahip olduklarını görmekteyiz. Bu dönemde sosyal demokrat partiler ciddi bir siyasal etkinlik kazanmıştır (Şaylan, 2008: 360-61).

Devlet, emek ve sermaye arasında varılan kısmi ve geçici uzlaşmanın 1970’lerden itibaren çözülmeye başlamasıyla birlikte refah devleti ağır bir krize girmiştir. 1970’lerin başlarında birçok ülkede yaşanan enflasyon krizleri, yüksek kamu harcamaları ve düşük büyüme eğilimleri 1973 petrol kriziyle birlikte refah devleti modeli eleştirilmeye başlanmış ve küreselleşmenin neoliberal doğrultuda yapılandığı yeni bir hegemonik proje yaşama geçirilmiştir. Neoliberalizm; birey, seçme özgürlüğü, serbest piyasa sistemi ve sınırlı hükümet ilkelerine dayanır. Neoliberalizm, devletin pozitif haklar tanıyan, toplumcu, siyasal katılımı ve demokrasiyi benimseyen, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi hedefleyen refah anlayışını terkederek piyasa merkezli bir refah anlayışını hedeflemektedir. Neoliberalere göre, refah programlarının geliştirilmesine neden olan baskı gruplarının politik taleplerinin kabul edilmesi, işçi hareketlerinin güçlenmesi ve sendikal çalışmaların güç

kazanması gibi bazı gelişmeler, klasik liberalizmin birçok ilkesiyle çatışan oluşumlara yol açmış ve bireysel özgürlüğün nasıl korunacağı sorununu gündeme getirmiştir. Bu yüzden özgür toplumu garantilemek için devletin piyasaya ve negatif kişi özgürlüklerine karışımını engelleyecek sınırlamalar getirilmeli, serbest piyasa kendi doğal dinamiklerine bırakılmalı ve yasalarla kişi hak ve özgürlüklerinin tartışılmaz üstünlüğü egemen kılınmalıdır. Diğer yandan Neoliberalizm devletin büyümesine ve bürokratikleşmenin artmasına neden olan sosyal hizmet anlayışının terkedilmesi ve işlevlerini piyasa devretmesini gerektiğini ileri sürer (Sallan Gül, 2006: 37-38).

Neoliberalizmde refah kavramı, sosyal adalet ve yeniden bölüşüm gibi kolektif imalar taşıyan kavramlardan bağımsız olarak, sadece bireylerin refahının aritmetik bir toplamı olarak görülmektedir. Adaletin ve özgürlüğün liberal kavranışı, sosyal adalet ve refah kavramlarının yanı sıra sosyal ve ekonomik haklar kavramının da geçersizleşmesini gerektirir. Neoliberalizmin sosyal hakları ihmal etmesi, medeni, siyasal ve sosyal hakların bütünlüğünden oluşan sosyal yurttaşlık anlayışını da dönüştürmüştür.

Marshall'ın genel çerçevesini çizdiği sosyal yurttaşlık kurumunun amacı, dezavantajlı insanlara eğitim ve sosyal güvenlik hizmetleri gibi refah hizmetleri sağlayarak, onların toplumun merkezine dahil etmektir. Marshall'a göre sosyal yurttaşlık kurumu sosyal ve siyasal barışın sağlanmasında ve birbirinden kalın sınıfsal çizgilerle ayrılmış toplumsal grupları bir araya getirmede başvurulan önemli kurumdur. Bir başka deyişle, sosyal yurttaşlık, toplumsal barışın tesis edilmesine katkıda bulunan önemli bir unsurdur (Marshall, Bottomore 2006: s.101).

Bugün neoliberal dönemde demokrasinin en önemli kavramlarından ve meşruiyet kaynaklarından biri olan vatandaşlık kavramı yerini “girişimci”, “müşteri”, “tüketici”, “oyuncu”, “ortak” gibi kategorilere bırakmaktadır. Uzun toplumsal mücadeleler sonucu kazanılan sosyal haklarla güçlendirilen vatandaşlık neoliberalizm tarafından medeni ve kültürel haklarla sınırlandırılmış ve bu bağlamda ulusal, etnik, dinsel ve kültürel kimliğe ilişkin konular demokrasi ve demokratikleşme bağlamında ön plana çıkmıştır. Vatandaşlık ve demokrasi kavramlarının odak noktası, yerel kimliklerin tanınması ve kültürel çeşitliliğin kabulü gibi konulara kaymaya başlamıştır. Bu bağlamda “çok kültürlü vatandaşlık”, “anayasal vatandaşlık” vb. kavramlarla vatandaşlık yeniden tanımlanmaktadır.

2. SINIF SİYASETİNDEN KİMLİK SİYASETİNE GEÇİŞ

Siyasi partileri kimlik siyasetine yönelten önemli etkenlerden biri de sınıfsal kimliğe dayalı siyasetin günümüzün toplumsal sorunlarına çözüm üretmede yetersiz kaldığı düşüncesinin egemen söylem haline gelmesidir. Sınıf siyasetinin önemini yitirdiğine dair yapılan tartışmalar; günümüz toplumlarının sınıf yapısının değiştiği ve eski sınıf yapısının yerini ağırlıklı

olarak “yeni orta sınıfın” aldığı, postmodern düşünce düzleminin anti-özcü yaklaşımının etkisiyle siyaseti artık sınıflar düzeyinde kurmanın olanaksız olduğu ve sınıf kimliğine dayalı eski toplumsal hareketlerin yerini kimlik ve farklılık politikalarının başat olduğu yeni toplumsal hareketlerin aldığı konuları etrafında yapılmaktadır.

2.1. İşçi Sınıfının Değişimi ve Yeni Orta Sınıf Tartışmaları

İşçi sınıfının 19. yüzyılın ortasından takriben 20. yüzyılın ortasına kadar toplumsal tarihteki merkezi konumunu yitirdiğine yönelik yapılan tartışmalar çerçevesinde bu sınıfa atfedilen toplumu dönüştürme kapasitesi sorgulanır olmuştur. İşçi sınıfının mücadeleyi kaybetmesi olarak nitelenen sorun 1980’lerden itibaren özellikle Sol’un büyük bölümünde tartışılmıştır (İnsel, 2008: 23-24). Bu tartışmalar çerçevesinde, genelde sınıf çelişkilerinin artık toplumun temel ayrılık noktasını oluşturmadığı ve özelde işçi sınıfının gerileme içine girdiği ve Marx’ın atfettiği sosyalist devrimin öznesi olma rolünü işçi sınıfının artık yerine getiremeyeceği ileri sürülmektedir. Bu savların temelini, işçi hareketinin 1970’lerin sonlarından beri, özellikle İngiltere ile ABD’de, ayrıca ileri kapitalist dünyanın diğer bölgelerinde aldığı yenilgiler oluşturmaktadır (Callinicos, Harman, 2006: 9). İngiltere’de İşçi Partisi’nin genel seçimlerde aldığı yenilgi sonucu Andrew Gamble, toplumsal eğilimlerin giderek Muhafazakârlardan yana döndüğüne işaret ederek şu tespitte bulunmuştur;

“İşçi Partisi, politikalarında belirgin bir sosyalist çizgiye çok az rastlanan geniş bir reform partisi olmaya doğru, herhalde karşı konulmaz bir şekilde sürüklenmektedir. Bu dönüşüm İşçi Partisi’nin temel ayırt edici özelliği olarak bireysel yurttaşlık baklarının genişletilmesinin belirlenmesini, Thatcher hükümetinin ön ayak olduğu pek çok değişikliğin benimsenmesini ve İşçi Partisi’nin ekonomik politikadaki kolektivizm kalıplarının iyice silinmesini getirecektir” (akt Callinicos, Harman, 2006: s.10).

İşçi sınıfının merkezi konumunu yitirdiğine yönelik tartışmalarda öne sürülen görüşlerden biri, işçi sınıfının yapısı ve bileşiminde önemli değişimlerin olduğu, yeni bir orta sınıfın geliştiği yönündeki tespitler olmuştur.

Dahrendorf, Marks’ın, kapitalist üretimin olgunlaşp büyümesiyle birlikte gerekli hale gelen mekanikleşmenin, vasıf gerektiren işlerin yok olmasına ve buna bağlı olarak, işçi sınıfının kendi içinde giderek artan bir şekilde homojenleşmesine yol açacağı düşüncesinin gerçekleşmediğini tam aksine, vasıf gerektiren işlerin devamı hatta yayılmasına doğru bir gidişat olduğunu ileri sürmüştür. Giderek homojenleşme bir tarafa, işçi sınıfı çok daha çeşitlenmiştir (Giddens, 1999, s.68). Sendikalar da sıklıkla bu grupları birleştirmek yerine ayırıştırılmaktadır. Belki de daha önemlisi, kol işçisi olmayan beyaz yakalı “orta sınıf” genişlemektedir (Clark, Lipset, 2007, s.76).

Bu durum, işçi sınıfının ve sınıf mücadelesinin ölmüş veya ölmekte olduğuna dair düşünce için bir kanıt olarak öne sürülmektedir.

Neoliberal ekonomi politikaları da sınıf yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur. Özellikle işçi sınıfının içinde atomizasyon, örgütsüzleşme ve yoğun bir depolitizasyon yaşanmaktadır. İşçi sınıfının güçsüzleşmesinde ve sınıftan kaçışta etkili olan olguların başında, neoliberal iktisat politikaları ve yapısal uyum programlarıyla beraber esnek üretim biçimlerinin yaşama geçirilmiş olması gelmektedir. Hem üretkenliği arttıran hem de emek maliyetinden büyük ölçüde tasarruf sağlayan esnek üretim sistemleri, işgücü yapısında, çalışma biçimlerinde, istihdam yapısında ve emek pazarı koşullarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Farklı şirketler tarafından farklı ülkelerde üretilen parçalar yine farklı bir şirket tarafından monte edilip pazara sunulmaktadır (Erbaş, Coşkun, 2007: 16). Dünya çapında dolaşan sermaye bu yolla sendikaların baskısından, işçi çıkarmayı ve ücretleri azaltmayı engelleyen düzenlemelerden kurtulma olanakları buldu. Üretimin belli evreleri emek yoğun teknolojiler kullanan, ev ve aile içi emeğin özellikle de çocuk emeğinin sömürülmesine dayanan atölyelerden oluşan taşeron firmalara devredildiği bu üretim tarzı, istihdam biçimlerini değiştirmekte, sürekli istihdam biçimleri yerini giderek kısmi ve geçici çalışma biçimlerine bırakmaktadır. Bu durum sendikaların gücünü kırmakta, sınıfsal bağlılıkları azaltmaktadır (Gülalp, 2003: 124). Teknolojik gelişmelerin iş sürecine girmesi ile birlikte gelişen yeni iş bölümü sınıf içi hiyerarşilerin gelişmesine ve çıkar farklılaşmalarının artmasına yol açmaktadır. Bu durum sınıf dayanışmasını azaltmaktadır (Öngen, 2005: 57).

Hizmet sektörünün imalat sanayi aleyhine genişlemesi ve kamu sektörünün daraltılarak geleneksel mavi yakalı-beyaz yakalı çalışan veya işçi-memur ayrımı eski önemini yitirmektedir. Hizmet sektörünün gelişmesi yeni bir orta sınıfın gelişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla işgücünün sınıfsal yapısı değişirken sanayi ve imalat sektöründeki işçiler güç kaybetmeye başlamıştır. Kapitalist sistem içinde yeni ücretlilik sistemlerinin gelişmesi ve teknolojik gelişmeler sonucu işçi sınıfı dışında farklı ücretli kategorilerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Erbaş, Coşkun, 2007: 16).

Tüm bu gelişmeler sınıfın türdeşliğinin azalmasına, sınıfsal dayanışmalardan uzaklaşılmasına ve sınıf içi bölünmelere neden olmuştur. Sınıfta yaşanan bu dönüşümlerle birlikte ayrıca sınıfsal kimlikten uzaklaşma, sınıf politikalarına yabancılaşma ve bunlar yerine sınıf dışı kimlik arayışlarına yönelme söz konusudur. Bu durum kimlik ve farklılık politikaları ile sivil toplumculuk ve yeni toplumsal hareketler gibi yeni siyaset biçimlerini ve radikal demokrasi gibi yeni arayışları gündeme getirmiştir (Öngen, 2005: 61).

2.2. Postmodernizm ve Yeni Toplumsal Hareketler

Yukarıda açıklandığı üzere işçi sınıfında yaşanan bu değişimin yanısıra postmodern söylemin egemen hale gelmesiyle birlikte sınıf politikaları eleştirilmeye başlanmıştır.

Postmodern söylem kapsamlı bir çerçevede, ilk olarak 1960'lı yıllarda sanat ve estetik tartışmalarında kendini göstermiştir. Postmodernizm öncelikle mimariden başlayarak sanatın diğer alanlarına yayılan yeni bir sanat anlayışını tanımlar. Bu yeni anlayış modernist tarzdan estetik bir kopuşu simgeler, sanatın belli bir gerçekliği temsil etmesi zorunluluğunu reddeder, sanatsal ürünü kendi içinde özgün, farklı biçimlerde yorumlamaya açık, alışılmadık dışında estetik bir nesne olarak görür (Keyman, 2000: 44). Sanat alanındaki tartışmalar kısa bir süre sonra tüm kültürel süreçlerin ve düşüncenin sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Bir başka deyişle, sanat ve estetik alanlarındaki tartışma giderek düşün alanına sıçramış ve yeni bir postmodern felsefe gereksinmesi dile getirilmeye başlanmıştır (Şaylan, 2002: 110).

Postmodern teorisyenler, günümüzün yüksek teknoloji medya toplumunda yeni ortaya çıkan değişim ve dönüşüm süreçlerinin yeni bir postmodern toplum kurmakta olduğunu ve postmodernlik çağının yeni kavram ve teorileri gerektiren yeni bir tarihsel çağı, yeni bir toplumsal-kültürel formasyonu oluşturduğunu ileri sürmektedirler (Best, Kellner, 2011: 16). Belirli bir toplumsal formasyon içerisinde postmodernliği ele alan Lytord, Jameson, Baudrillard ve Harvey gibi yazarların genellikle sanayi sonrası toplum veya enformasyon toplumu bağlamında ortaya çıkan yeni kültürel durumlara gönderme yaptıklarını görmekteyiz. Lytord sanayi sonrası, "bilgisayarlaşmış toplumdaki" bilginin konumunu, Jameson geç kapitalizm olarak adlandırdığı çokuluslu finans kapitalizmi ile kültürel biçimler arasındaki bağı, Baudrillard tüketim toplumunda medya teknolojilerinin yarattığı kültürel biçimleri ve Harvey kapitalist üretimdeki esnek birikim biçiminin yarattığı zaman-mekan sıkışması ile buna eşlik eden toplumsal, siyasal ve özel alanlarda ortaya çıkan gelip geçicilik ile parçalanma arasındaki ilişkileri incelemektedir (Evre, 2011: 69).

Postmodernizme yönelik daha çok Marksist çizgide kalan bu açıklamalar dışında, aynı zamanda modernizmin toptan radikal şekilde eleştirisini içeren açıklamalar da mevcuttur. Kimlik politikalarına vurgunun artması ve sınıfsal hareketlerin yadsınması düşüncesinin temelleri modernizme karşı yapılan bu eleştirilerle oluşturulmuştur. Burada eleştiri yoluyla modernizmi yeniden kurmak değil bütünüyle yadsımak söz konusu olmaktadır. Postmodernizm bir taraftan modernist sorunsalın ve Aydınlanma felsefesinin, diğer taraftan modern toplumun radikal bir eleştirisini sunan bir felsefi söylem ya da bir durumdur. Modernist düşüncenin temelinde genelde ilerlemeye duyulan inanca bağlı olarak, nesnel

gerçekler ile evrensel değerleri oluşturmanın mümkün olduğu inancı yatar. Postmodernizm ise bunun tersine özcülük karşıtıdır ve toplumu bütünlüğe bir toplam olarak gören meta-anlatılara kuşku ile bakar (Heywood, 2007: 385). Bu bağlamda, temel nokta postmodernizm ile post-yapısalcı akım arasındaki ilişkidir. Foucault ve Derrida gibi post yapısalcı akımın önemli düşünürlerine göre, modernist sorunsal, batı felsefesinin bir ürünü olarak, ussal, özne temelli ve bilimin toplumsal eylemliklerinden bağımsızlığı, nesnellığı ve evrenselliği varsayımlarına dayalı bir tutumu niteler. Bu varsayımın temelinde, bilimsel gelişmenin özgürlük ve demokratikleşmeyi getireceği inancı vardır. Oysa, Foucault ve Derrida'nın ortaya koyduğu gibi modernist sorunsal, özünde iktidar, disiplin ilişkilerini ve toplumsal denetim mekanizmalarını tüm toplumsal dokuya yayan ve bunu yapmak için de us-merkezli bir tarzda işlev gören bir yapıdadır. Modernist sorunsal Kartezyen özne olarak tanımlanmış modern birey kavramını ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir ve diğer toplumsal kimliklerin tanımlanmasında nirengi noktası olarak kullanılır. Sonuç, farklı kimliklerin bu modern birey kavramına indirgenmesi ve toplumsal eylemliliklerin kendi özgünlükleri ve tarihsellikleri içinde değil, bu indirgeyici, birleştirici ve bütünselleştirici süreç içinde ele alınmasıdır. Foucault ve Derrida bu sürecin, farklılıkları ve özgünlükleri dışladığı ölçüde özgürleştirici değil, normalleştirici ve disipline edici olduğunu ileri sürerler. Modernist sorunsalın bu şekilde okunması, postmodernist söylemin kurulmasında felsefi başlangıç noktasını oluşturur (Keyman, 2000: 45).

Postmodernist düşüncenin egemen olduğu günümüzde siyaset, refah devletinin ve Keynesyen ekonominin sağlayabileceği siyasaların ötesinde, bireysel yaşamın kendisiyle ilgili ve yaşamın değişik biçimlerine dayalı olarak tanımlanmaya başlamıştır. Kadın, çevre, barış, anti-nükleer, etnik kimlik, insan hakları ve cinsel kimlik sorunları etrafında örgütlenen yeni toplumsal hareketler, kendi aralarındaki farklılıklara rağmen, bu yeni siyaset anlayışının öncüsü olmuşlardır. Modern toplumun devlet/parti ya da sınıf bağlamında geliştirilmiş, evrensel siyasalara dayalı, bütünselleştirici, birleştirici, belli bir merkezden hareket eden ve sorunlara global çözümler bulmaya çalışan siyasal söylemlerine eleştirel bir şüphecilikle bakan bu hareketler, “farklılıklara saygı” ve “farklılıkların tanınması” temelinde gelişen yeni bir siyaset anlayışının gelişmesinde belirleyici rol oynamaktadır.

Sol siyaset de marksizm'in değişen tarihsel-toplumsal koşulları açıklamadaki yetersizliğinden dolayı genel olarak solun kriz içine düştüğü saptamasından hareketle marksizm'i sorgulayarak ve postmodern söylemin sağladığı kuramsal olanaklardan yararlanarak, onu yeniden yapılandırmaya girişmiştir. Post-marksizm olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre her türlü evreselleştirmenin meşruiyet zeminini kaybettiği günümüzde en önemli siyasal gelişme tikelci siyasal kimlik çoğalmasındadır (Adaklı, 2001: 24). İşçi sınıfının kendi içinde parçalanıp, homojen bütünlüklü bir kimlik olmaktan

çıktığı günümüz tarihsel ve toplumsal koşullar bağlamında feminist, etnik, ulusal, cinsel azınlık hareketleri olduğu kadar, ekolojik ve anti-nükleer hareketler gibi farklı mücadeleleri de içeren yeni toplumsal hareketlere demokrasinin derinleşip radikalleşmesi açısından özel önem atfedilmektedir (Laclau, Mouffe, 2008). Laclau ve Mouffe'un yeni toplumsal hareketler terimi altında tabiyet biçimlerine karşı ortaya çıkan çeşitli mücadeleleri, ontolojik olarak siyasal/toplumsal öznelerin ve antagonizmaların çoğulluğu olarak okumaları demokrasinin derinleşmesi için kimliklerin ve farklılıkların kabul edilmesini ve evrensel sınıf olarak işçi sınıfı anlayışının reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

SONUÇ

Kapitalizm, yaşadığı her kriz döneminden sonra ekonomik alanı yeniden tanımladığı gibi siyaset alanını da yeniden düzenlemektedir. 1970'lerde yaşanan kriz karşısında uygulamaya konulan neoliberal politikalar da ekonomi ve siyaset alanını yeniden düzenlemiştir. Neoliberalizmin ekonomi siyaset ayırımını derinleştirilmesi ve medeni hakların ön planda olduğu vatandaşlık anlayışını vurgulaması, siyaset alanının daralması ile sonuçlanmıştır. Bu durum aynı zamanda, medeni haklar ve siyasal haklarla sınırlı bir demokrasi anlayışını ortaya koymuş, çoğulculuk ise kültürel haklar ve azınlık haklarıyla sınırlı kalmıştır. Demokrasilerin vazgeçilmez kurumları olan siyasi partiler de bu yeni demokrasi anlayışı doğrultusunda politikalarını şekillendirmek durumunda kalmıştır. Diğer yandan postmodernizmin egemen söylem haline geldiği günümüzde, eski sınıf temelli bölünmelerin artık önemli olmadığı fakat tüketim kültürünün ehemmiyet kazandığı ve buna bağlı olarak üyeliğin tüketim mallarına ve kültürel kaynaklara erişim olasılıkları tarafından belirlendiği statü gruplarının çoğulculuğunun söz konusu olduğu yönündeki tartışmalar ekseninde, sınıf politikaları, siyasi partilerin temel politika alanlarının dışına çıkmıştır. Neoliberalizm tarafından gündeme getirilen yönetim modeli ile siyaset yeniden yapılandırılarak devlete ait yapı ve süreçler piyasalaştırılıp, yönetimleri piyasa kurumlarına devredilmekte ve devlet, sermaye ve sivil toplum kuruluşlarının katılımını öngören yeni bir çoğulculuk modeli önerilmektedir. Kamu siyasaları artık, siyasi partiler, bürokratlar ve baskı kümelerinin katılımıyla belirlenmemektedir. Kamu politikalarının belirlenme süreci, küresel bir düzeye taşınmış ve uluslararası örgütler, ulus-ötesi şirketler ve sivil toplum örgütlerine terkedilmiştir. Bu anlamda vurgulanan sivil toplum kuruluşları siyasi partilere alternatif olarak görülmektedir.

Tüm bu yaşanan gelişmeler sonucu siyasi partiler, ekonomik konulardaki ayrımlardan uzaklaşarak ekonomiyle doğrudan ilişkisi olmayan konularda politika yapma zorunluluğunda kalmıştır. Bu anlamda bölüşüm politikaları siyasi partilerin gündeminden çıkmış, kimlik politikaları başta gelen siyaset alanlarından biri olmuştur. Böylece geleneksel sağ ve sol parti

ayrımlarının ortadan kalktığını ve siyasi partilerin kimlik eksensli politikalar üretir duruma geldiğini söyleyebiliriz. Sağ partiler daha çok dini ve mili kimlik vurgusunu arttırırken sol partiler için de özellikle post modernist düşüncenin de egemenliği sonucunda sınıf siyasetini eleştirerek toplumsal cinsiyet, çevre, etnik kimliklerin tanınması ile ilgili konular temel politika alanları olmuştur.

KAYNAKLAR

- ADAKLI, G. (2001) Post Marksizmin Kuramsal ve Siyasal Açmazları, *Praksis*, Sayı 1, 13-32.
- ALTVATER, E. (1985) Yeni Liberal Karşı Devrimin Müptezelliği, Zarakolu, R. (der) *Reagan Dosyası* içinde, Alan Yayıncılık, İstanbul, 42-63.
- BAYRAMOĞLU, S. (2005) *Yönetişim Zihniyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BEST, S., KELLNER, D. (1998) *Postmodern Teori; Eleştirel Soruşturmalar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BRİGGS, A. (1961) The Welfare State in Historical Perspective, *European Journal of Sociology* 2 (2), 221-258.
- BURNHAM, P. (2009) Küreselleşme, Apolitikleştirme ve “Modern” Ekonomi Yöntemi, *Praksis*, Sayı 9, 162-182.
- CALLINICOS, A., HARMAN, C. (2006) *Neo-Liberalizm ve Sınıf; İşçi Sınıfı Değişti mi?*, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- CLARK, T.N., LİPSET, S.M. (2007) Toplumsal Sınıflar Ölüyor mu? Erbaş, H. (der) *Fark/Kimlik Sınıfı* içinde, Eos Yayınevi, Ankara, 73-86.
- ERBAŞ, H., COŞKUN, M.K. (2007) Sınıf Kimliğinden Kültürel Kimliğe; Fark/Kimlik Politikalarının Yükselişi, Erbaş, H. (der) *Fark/Kimlik Sınıfı* içinde, Eos Yayınevi, Ankara, 3-27.
- EVRE, B. (2011) Geç Modern veya Postmodern Bağlamda Değişen Siyasetin Yeni Biçim(ler)i, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 65-74.
- GIDDENS, A. (1999) *İleri Toplumlarda Sınıf Yapısı; Marks’ın Sınıflar Teorisi, Sonraki Teoriler ve Eleştirel Değerlendirmeler*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- GÜLALP, H. (2003) *Kimlikler Siyaseti; Türkiye’de Siyasal İslamın Temelleri*, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÜZELSARI, S. (2008) *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü*, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- HEYWOOD, A. (2007) *Siyasal İdeolojiler*, Adres Yayınları, İstanbul.
- İNSEL, A. (2008) Sosyal Sınıflar Tarihe mi Karıştı?, *Toplum ve Bilim*, 113, 21-28.
- KEYMAN, F. (2000) *Türkiye ve Radikal Demokrasi; Geç Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- LACLAU, E., MOUFFE, C. (2008) *Hegemonya ve Sosyalist Strateji; Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- LA PALOMBARA, J. (2007) Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later, *Party Politics*, 13 (2), 141-154.

- MACGREGOR, S. (2007) Refah Devleti ve Neoliberalizm, Filho, A.S., Johnston, D. (der) *Neoliberalizm Muhalef Bir Seçki* içinde, Yordam Kitap, İstanbul, 235-247.
- MARSHALL, T.H., BOTTOMORE, T. (2006) *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖNGEN, T. (2005) İşçi Sınıfının Yapısı ve Mücadele Pratiklerini Belirleyen Nesnel Koşullar, Ergüder, B. vd. (der) *İşçi Sınıfının Değişen Yapısı ve Sınıf Hareketinde Arayışlar, Deneyimler* içinde, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAZANÇ, A. (2007) *Siyaset Sosyolojisi Yazıları*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- SALLAN GÜL, S. (2006) *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa*, Ebabil Yayınları, Ankara.
- ŞAYLAN, G. (2002) *Postmodernizm*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞAYLAN, G. (2008) *Temsili Demokrasinin Önlenemez Krizi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- WOOD, E.M. (2003) *Kapitalizm Demokrasiye Karşı*, İletişim Yayınları, İstanbul.